

„Dere kjenner ham jo slett ikke!“

Av ODD EIDEM

Til bords med Hitler. «Forerens» private samtaler i hovedkvarteret 1941–1944. Oversatt og med innledning av Bjarne Gran og Truls Hoff. J. W. Cappelen's Forlag. 585 s.

Under krigen var det et utstillingsvindu på Karl Johan der tyskerne stilte opp et bilde av Adolf Hitler. Han skuet drømmende mot tilskueren: øynene var milde og melkeblå, og hendene hadde han foldet under maven. Jeg skal aldri glemme tyskernes tekst foran bildet: DERE KJENNER HAM JO SLETT IKKE!

Mange lo nok. Aldri før hadde verden skjelt for en hersker med slikt et vekt utseende. Han så jo aldeles ikke «mandig» ut, tvert imot, de undertrykte Osloborgere fant ham komisk, for dette minnet ikke engang om noen stor mann. Selv en Mussolini lignet da en romersk im-

VG's kronikk

mandag 1. november 1954

perator! En Napoleon hadde øyne med lyn i, også en Cromwell var hersker så alle kunne se det. Vår erfaring sa oss at betydelige tyranner har profiler som kan preges i mynt. Men hvor mange utlendinger følte respekt når de så Adolfs ansikt på en 50-pfennig? Motsetningen mellom Hitlers makt og hans alminnelige utseende syntes gåtefull.

Bøkene og talene hans, så de mange fornuftige, viste klart at han ikke bare var halvdannet, men også direkte dum. Hvilken generasjon hadde tidligere opplevet en uimotståelig diktator? Han var sinnssyk, beviste Scharffenberg. Gåten ble enda større da vi oppfattet at tyskerne, kanskje Europas mest begavede folk, i fullt alvor mente at deres fører var genial — som tenker, som feltherre, som taler. A, han var mer! Filosof. Kunstner. Han var så vakker. Men i mange utlendingers øyne var han en skrikende mann med damehoffer. Hans landsmenn derimot så et praktfullt mannfolk og en wagnersk drømmehelt.

Man kan nok si at man den gang kunne vente slike motstridende meninger; han ble jo enten bedømt av ekstatiske fiender eller av ekstatiske venner. Men likevel vil det vel senere være en kulturhistorisk gåte at vår samtid hadde så forskjellige oppfatninger av et og samme menneske.

Først da Hermann Rauschnig offentliggjorde sin berømte «Hitler har sagt det» — en bok som gjenga samtaler med ham — fikk man et gufs fra hemmelighetene i den omstridte. At det var en enorm motsetning mellom den offisielle Hitler og den private Hitler tør dessuten være klart for alle som har lest «bordtalene»; de er nettopp oversatt til norsk. Oversetterne Bjarne Gran og Truls Hoff har skrevet grundige forord. Det er en tykk bok som utfyller Hermann Rauschnigs beretning og bekrefter sannheten i den. Vårt århundre har hittil ikke frembrakt noe historisk aktstykke som ligner disse bordtaler. De er nøkler som åpner for samtidens indre rom.

Martin Bormann, en av Hitlers nærmeste medarbeidere, maste så lenge på sin herre at han fikk lov til å plasere en stenograf i der Führers privatværelse, i hovedkvarteret. Når den mektige var ferdig med dagens militære gjøremål, samlet han sine nærmeste om seg ved lunsjbordet. Der satt han og underholdt dem med enetaler, ofte til langt på natt.

Uten sammenligning for øvrig kan meddelelsesmåten minne om Goethes samtaler med Eckermann. Man finner få politiske eller militære kommentarer til aktuelle begivenheter. Hitlers ord er dampende profetier om fremtiden. Han sier sin endelige mening om kunst, om filosofi, om rettsbegreper, om byreguleringer. Rundt ham sitter generalene og admiralene. Her er også skjønnne kvinner med blanke øyne. Vi gjenkjenner rikets fremste partifolk. De ser på hans leber og lytter. Ofte tillater han dem å le. Han er også vittig. I hjørnet satt stenografen og noterte. Vi er i tiden mellom juli 1941 og november 1944.

Var han Messias-forrykt? Han avviser en slik oppfatning:

«Hvis det er noen av dem som i sin begeistring over den tyske nasjons gjensjeldelse går litt for vidt og hyller meg som profet, en ny Muhammed eller en ny Messias, kan jeg bare si at jeg ikke kan finne noen likhetspunkter mellom meg selv og Messias.»

Han har i virkeligheten enda høyere tanker om seg selv. Han er større enn Messias:

«Jeg kommer til å bli en stor skikkelse i folkenes religioner. Snart blir jeg tartarenes store høvding. Arabere og marokkanere har alt tatt mitt navn i bruk i sine bøtter. Blant tartarene er jeg snart khan. Men jeg kommer ikke til å spise geitekjøtt sammen med sjeikene. Jeg er vegetarianer og kjøtt må de skåne meg for. Men hvis det ikke dryer for lenge, skal jeg heller forsyne meg av deres haremer!»

Man hører tilskuernes forskremte latter etter siste retall. Slik var den barske fører-

humor. Jenter og Messias på en gang! Problemet «Kvinnen» springer stadig opp i hans bevissthet. Han gir muntre hentydninger, at han har vært med på mangt et eventyr i sitt lange liv. Kvinner blir gjerne begeistret for meg, sier han. Men jeg må aldri gifte meg. Slikt tillater ikke min stilling. Det er meget bedre med elskerinne. De ligner ikke en hustru som har «rettmessige krav» på ditt og datt. Elskerinne derimot oppvarter en mann på ren «gavebasis». Hva er herligere enn å dinere sammen med en vakker kvinne? Hitler filosoferte stadig over sjalusens vesen. Det morer ham at kvinner blir slike ville vesener når de oppdager en rivalinne. De er slette tenkere, bare sjelden har de skapende kraft. Selv hans egen mor, sier han, var meget enfoldig.

Antagelig har Hitler kjent til de mange bøker som påsto at han enten var impotent eller homoseksuell. Slike beskyldninger lar seg ikke granske hvis man bruker «Bordtalene» som materiale. Man minnes hans bombastiske tirade da noen av hans partifeller var moralsk rystet over den perverse Rhöm: «Ob von hinten oder von vorne, das ist mir ganz egal!»

I alle fall er det påfallende at problemet «Kvinnen» så ofte går igjen i «Bordtalene». Han underholder aldri med detaljer, men «antyder», på mannfolkvis; det minner om ordinært skryt. Han håner kristen kjønnsmoral. Men han preker avhold når

han snakker om alkohol, tobakk og kjøtt. Det er tre avholdenhetskrav som ustanselig dukker opp, på de mest overraskende steder. Midt i et verdenssyn kan han avbryte seg selv og snakke begeistret om planteføde! Et sted antyder han at Tyskland ikke ville blitt reddet hvis han hadde røkt sigaretter.

«Jeg har kjent så mange mennesker som fikk for tidlig død fordi de ikke holdt måte med tobakk. Først og fremst min far, ridere Dietrich Eckart og Troost. Du burde passe deg, Hoffmann, ellers går det deg likedan!»

Heller ikke luksus må en mann være svak for. En Führer må riktignok for massenes skyld vise seg i pomp og prakt, men ingen må få inntrykk av at privatmannen Hitler har beriket seg. Han begunstiger aldri noen som står i Partiet, de skal ikke tjene seg rike. Ingen politiker har rett til å utøve innflydelse i private firmaer, for egen vinnings skyld. Bare én form for luksus tillater Hitler seg: Kunst. Han leser kunstdidsskrifter, bokanmeldelser, tilber musikk, først og fremst Wagner og Bruckner. Ellers har han pasjon for bikkjer, særlig schäferer. (Men de bør helst være tisper!) En mann som han kan også finne adspredelse i å fortelle skrøner! En gang hadde han en tjener som var så glad i å lyve sammen historier. Da ble jeg ergerlig, sier Hitler, og jeg ba mannen holde kjøft. Men han var ikke til å stanse, og derfor kvittet jeg meg av med ham. De bøker han elsker, har alltid forkynt minst én «stor grunntanke», f. eks.

Robinson Crusoe og Don Quixote. Under første verdenskrig slepte han alltid med seg verker av Schopenhauer. Rosenbergs «Mythos» forakter han, altså den bok som mange har kalt nazismens bibel.

Meningene om terror og mord er like klare som hos Machiavelli. Men de rommer likevel flere inkonsekvenser fra kveld til kveld.

Da man f. eks. en aften underholder seg med begrepet «hevn», påstår Hitler at det er tåpelig å forfølge slagne motstandere. De skal tvert imot oppdras. Etter opphold i konsentrasjonsleire blir de gjerne hans tilhengere.

Men noen kvelder senere utvikler han tankegangen på stikk motsatt måte. Mange, sier han, har fått smake piskene fordi de en gang har fornærmet ham. Han beruses av syner om hevn i fremtiden. Det svenske krapylet skal utryddes, jødene skal drepes til siste mann, i Sovjet skal marker legges øde, Moskva kan gjerne jevnnes med jorden, gangsteren Roosevelt skal pines, amerikanerne forfølges. Amerikanerne er et latterlig folk som ikke har frembrakt stort mer enn kjøleskapet. Brutaltet er nødvendig. Hva skal man ellers overbevise en motstander med? En gang, forteller han, sørget han for at vel hundre «bibelforskere» ble skutt. Det hjalp. Menighetens øvrige medlemmer ble straks mer villige til å utføre fronttjeneste.

(Fortsatt side 7.)

109193

„Dere kjenner ham ...

(Fortsatt fra side 3.)

Ingen vanlig undersått er istand til å ta imot intellektuell oppdragelse. (Hans hån mot tyske professorer kjenner ikke måtehold.) Bare utvalgte har evne til å «mene» noe. Når russerne er overvunnet, bør de utstyres med få bøker og mange preventiver. De bør lære litt tysk kanskje, slik at de kan skjønne administrasjonsspråket. Også tyskere er stort sett så dumme at de ikke tåler pressfrihet. Hitler forteller om hvordan han overtalte Hindenburg til å innføre sensur. Han appellerte til generalfeltmarsjalen i ham. I hæren, sa han til den gamle, kan ingen løytnant kritisere en kaptein; heller ikke en major kan diskutere en ordre med en general. Er det ikke slik også ellers i livet? Hvordan ville det gå hvis en alminnelig mann skulle mene noe i avisene om Rikets statsmenn?

Mennesker som ikke blir ledet, føler seg uvel. Han sørger personlig for at slett kunst blir revet ned fra museumsveggene. Kunstnere som ikke duger, får puttes i leirer slik at de lærer et fornuftig yrke. Han gir anvisninger til astronomer og arkitekter gir ordrer til naturvitenskapsmenn, rettleider jurister; det sosialøkonomiske studium skal opphøre å eksistere etter krigen. Om folkeslagene i øst sier han:

«Vi skal ikke vente mer av dem enn av dove og stumme. Og det skal ikke lages bøker spesielt for dem! Gjennom radioen skal de få rede på det de trenger å vite. De skal få så mye musikk som de bare kan fordøye. Jeg er imot

at de får arbeid som krever åndserner, om det er aldri så beskjedent.»

Og videre:

«Jeg tror ikke at det under noen omstendighet har noen hensikt å lære alminnelige mennesker mer enn det de strengt tatt behøver å kunne. Man bare propagerer dem med viten som hverken de eller andre har noen interesse av.»

Hva skal man med for innviklede folkevalg? Her kan man lære av katolikken. Er det noen som snakker om folket når en pave skal velges? Han velges blant kardinalene, sine likemenn. Omtrent på samme måten må Riket velge en ny Führer en gang.

Under et middagsmåltid i mars 1942 falt følgende ord:

«Vi tyskere snakker ikke jordi vi er taletrengte. Vi lar oss ikke beruse av ordflom.»

Han har ekte hengivenhet for venner, særlig for dem fra kampårene. (Hans anekdoter om disse vennene er usædvanlig livfullt fortalt.) Ellers er hans forakt for mennesker så stor, hans likegyldighet overfor nød så besynderlig, at man vel neppe kan peke på noen annen hersker i historien som har tillatt seg noe lignende — dvs. i åpne bekjennelser. Fremtredende motstandere er som regel idioter eller banditter, hyklere på dustestadiet. Jeg kan ikke erindre noen annen statsmann som i den grad har undervurdert sine fiender. Om Churchill heter det at han er uintelligent, en slett journalist, en drukkenbolt, han har ingen tilhengere i hele England, han er som et «jaget dyr», han er en «plebeleir». Roosevelt er et like

stort kjøttstykke, en erkejøde, og hans frue omtales som «Roosevelt-kjerringa», hun har et stygt utseende. En motstander har han respekt for: Stalin. Han er en «luring» og en genial gamling, nesten like forutsende som de beste tyskere.

Mussolini er den største ved siden av ham selv. I Hitlers beundring for den italienske våpenbror er det folbar varme. Quisling omtales bare så vidt, i én bisetning — i motsetning til Degrelle, Fritz Clausen og Mussert som svært ofte nevnes.

Også når Hitler snakker om andre nasjoner, er det gjerne med hat og forakt, ja, selv hans landsmenn blir noen ganger hånt som klodrianer og smakløse parvenyer. (Men innerst inne er de kjernesunne, alle andre raser overlegne.) Engelskmennene både beundrer og forakter han, her er det aldri konsekvens i hans meninger. Men han syns de er så stygge! Engländerinnene har lange og skarpe tenner, akkurat som hunder. Russerne er mindreverdige i enhver forstand. (Han undrer seg over at nesten alle de fangne russerinner er jomfruer i moden alder.) Slettet er jødene. På dette ene punkt er Hitler i nøye overensstemmelse med sin offisielle propaganda. Hatet mot den semittiske rase er så dirrende at man nesten ikke begriper hans uttalelser:

«Jødene er totalt blottet for åndelige interesser. Når de i Tyskland forega visse litterære og kunstneriske tilbøyeligheter, så var det utelukkende snobberi eller ren spekulasjon som lå bak. Jødene har ingen kunstnerisk sans eller følelse.»

Nettopp den bordtalende Hitler gir følgende kuriose forklaring

på jødernes suksesser i åndslivet:

«Jødene svineslår sine omgivelser med ord.»

Italienerne blir heftig beundret av ham. De vinner i alle kriger, sier han. (Og overser at italienerne skifter parti for å være på seierherrenes side.) Ingen by i verden er så vakker som Roma. Selv ikke den mest geniale tyske arkitekt vil noen gang klare å lage en slik by. Også finnerne er flotte folk, men dessverre blir de så lett sinnssyke; dessuten drikker de seg sanseløse på alkohol. Om de øvrige nordboere heter det at mannfolkene er dekadente; men Nordens kvinner er sunne; ikke merkelig at så mange av dem søker intim kontakt med kjekke tyskere.

Intet i Hitlers bordtaler tyder på at han holdt nordmenn og danskere for supergøymere! Tvert imot, det er andre folk som blir fremhevet. Svenskene er et «krapyl». Om Sveits heter det at det «er ikke noe annet enn en kvise på Europas ansikt og burde ikke få lov til å eksistere som hittil». Sveitserne er «snyltere på den germanske folkestammen». Dem «kan vi i beste fall bruke som vertshusholdere».

Alt dette leder ham til å si: «Vi begynner oss på terskelen til en ny toleransens verdensanskelse. Mennesket skal få full frihet til å utvikle de evner Gud har gitt det.»

Den siste uttalelsen springer fram i en av hans talløse enetaler om religion. Etter krigen, sier han, vil han først og fremst beskjeftige seg med å løse folkeslagenes religiøse problemer. Dette er nødvendig,

blant annet fordi kristendommen er latterlig og avskyelig. Men «det er helt sikkert at Jesus ikke var jøde». Mellom kommunismen og kristendommen er det «skjebnesvangre slektskapsforhold».

«Jeg vil heller ikke vite av en eneste geistlig innenfor en radius av ti kilometer når jeg en gang skal i jorden... Jeg håndler i samsvar med min egen forstand og overbevisning. Jeg kan ikke hindre at de geistlige ber, men deres dystre betraktninger skal jeg ha meg frabedt. Jeg gir arkalk på alle deres bønner... Jeg har aldri funnet noen fornyelse i å plage andre, selv om jeg er fullt på det rene med at man må bruke makten hvis man vil frem i verden.»

Om fremtiden taler Hitler uustanselig. Ikke minst her er det — mildt sagt — interessant å bli kjent med hva slags idéer som så vidt tapte i krigen. Alt skal underlegges Berlin etter at motstanderne er tilintetgjort. Alle nasjonale «særpre» skal utryddes fra det politiske bilde. Over alt på jorden, i de fjerneste avkroker, skal det stå tyske divisjoner, alltid forsvarsberedt. Tanken på engelskmennenes «annen front» fyller ham med latter. «Om hundre år er vårt språk hele Europas språk.» Tanken på Napoleon i Russland viser seg én gang, men den skremmer ham ikke. «I fremtiden skal Neva være grensen mellom Finnland og oss.» Leningrad er allerede ferdig og må snart kapitulere. «Russland skal bli vårt India.» Og: «La oss bygge Berlin opp i slike dimensjoner at Peterskirken og Petersplassen skal bli rene lilleputbegreper i sammenligning!» Hans altoverskyggende keiser-tanke er «blodinnspøyning» fra tyske elitemennesker. Hans

menn skal pare seg med kvinner over hele verden; slik skal den germanske rase seire. Men hvis det så skulle gå galt tross alt?

«Amerikanerne er dømt til nederlag. Selv om de skulle klare å beseire Tyskland, ville russerne ennå være der, og mot dem kan de intet utrette.»

Om Norge taler han også fra tid til annen, men ikke særlig ofte. Felttoget i vårt land anser han som en av de aller største begivenheter i krigenes historie. Norsk hjemmefront nevnes såvidt under omtalen av lærernes transport nordover. Han mener at tyskerne hadde vist en alt for stor toleranse og tatt så fine hensyn som å prøve på å hindre at engelskmennene senket skipet som lærerne reiste med, en død som vel etter fangenes mening burde vært ettertraktesverdig. I fremtidens verden skal Norge få levere elektrisitet til det øvrige Europa. I Trondheim vil han opprette et museum der man kan beundre gamle tyske mestere.

«For det tyske folks skyld må vi ønske oss en krig hvert femtende eller tyvende år.» Antagelig ønsket han vel også dette på Norges vegne; alle nasjoner har godt av å årelates fra tid til annen, sier han et sted. Da forsvinner gammelt usunt blod.

Ellers uttaler han seg om alt: Om barbering, om rettskrivningsregler, om lengsler etter å vandre rundt i Italia som ukjent maler, om betydningen av å utdele ordener, om sine lærere som nesten alle var «abnorme», om sin store begeistring for korte skinnbukser. Man finner ordtak som disse:

«Den som ikke har sans for hi-

storie, er som et menneske uten syn og hørsel.» — «Folket gjør alltid knefall for krigere som vinner.» — «Når to menn kjemper om en kvinnes gunst, venter hun med å la sitt hjerte tale til hun ser hvem av dem som vinner.» — «Diktere er ikke farlige.» — «En dverg som er proppet med viten, frykter legemlig styrke.» Og så til slutt:

«Det er ingen ting som er vanskeligere enn å bestemme seg til å klype ned fra pidiestalen.»

Hvis en forfatter hadde skrevet en utopisk roman i det forrige århundre og han hadde påstått at ettertiden skulle oppleve et Europa som var dominert av en Adolf Hitler, da ville antagelig kritikkerne ha hevdet at forfatteren var bløt. Men likevel står det fast at vi alle ble som figurer i en utopisk roman. Selv vårt fantasiliv blir anstrengt når vi studerer den verdensomspennende blanding av Attila og Lebesbmann, Machiavelli og Herman von Bremen.

Vi innrømmer at bordtalene er fascinerende — ja nettopp! denne dundrende strøm av profetier som alle har slått feil, disse brutale godt-kjøpsmeninger om himmel og helvete. Hvorfor er de fascinerende?

Fordi vi alltid lytter når én enkelt menneskelig grunnegenskap blir renkultivert! I en Gregory Peck ser vi «shelten». I en Albert Schweitzer ser vi «godheten». I en Fridtjof Nansen ser vi «det edle». Intet annet enn «helten», «godheten» og «det edle».

I en Adolf Hitler ser vi «det onde». Intet annet. Han er djevelen i oss selv, forstørret opp i kjempeformat og ingen kan si lenger: Dere kjenner ham jo slett ikke.